

**מחקר הערכה - תפיסות המשתתפים בקורסים לתעודת התאמה להוראה,
לבעלי מקצועות פארא-רפואיים, את הלימוד בקורסים בזיקה לעבודתם
במערכות חינוך**

תקציר

ד"ר שרה שמעוני, ד"ר אילנה אלקד-להמן, ד"ר רחל שגיא ומר יצחק גילת

הרשות למו"פ- מכללת לוינסקי לחינוך

יום שני 17 יולי 2006

1. פתיחה

המחקר בחן את ציפיות משתתפי הקורסים לתעודת התאמה להוראה לבעלי מקצועות פארא-רפואיים ושביעות רצונם, באשר לתכני הקורסים, דרכי ההוראה בהם ודפוסי ארגונם.

2. רקע

הקורסים להתאמה להוראה לעובדים פארא-רפואיים נפתחו במספר מכללות להכשרת מורים, לפני כעשר שנים, במטרה לסייע בשילובם הפורמאלי של עובדים אלו במוסדות החינוך, על ידי למידה לתעודה שתאפשר להם קבלת תנאי עבודה מושווים כמו אפשרות לצבירת גמולים וכיו"ב. המדובר באנשי מקצועות כמו ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה, טיפול בהבעה (אומנויות) וקלינאיות תקשורת, אשר נוכחותם בבתי הספר החלה מאז חקיקת חוק השילוב, ועליית הצרכים המערכתיים אשר נבעו ממנו. ב-1997 הוקמה ביוזמת הפיקוח על השילוב, ועדה של אנשי המקצועות הללו שמטרתה הייתה לקבוע קווי יסוד לשילובם במערכות חינוך. בוועדה הובע הצורך להכשיר בעלי מקצועות אלו להתאים עצמם למערכת החינוך, כדי לשלבם במישור הפורמאלי-ביורוקראטי ובמישור התוכני. כך נבנו קורסים במכללות להכשרת מורים, בהיקף של 150 ש' לקורס, שבמוקדם "עקרונות עיוניים והיבטים מעשיים בחינוך המיוחד" (מתוך תיאור הקורס בידיעון אחת המכללות, תשס"ד).

מטרת הקורסים הינה אפוא ללמד את בעלי המקצועות הפארא-רפואיים להשתמש בשפה החינוכית ולהתמצא בתרבות בתי הספר, בעיקר בהיבט של החינוך המיוחד, על מנת לסייע בקליטתם במוסדות החינוך ובעיצוב המתאים של תפקידיהם, במסגרות אלו. בשנת תשס"ו, השנה בה נערך המחקר התקיימו קורסים במכללות: אורנים, דוד ילין, לוינסקי ואחוזה.

המחקר בחן כיצד תופסים המשתתפים בקורסים את הלימודים בהם, בזיקה לתפקודם במערכות חינוך?

מהם ציפיותיהם מן הקורסים הללו? באיזו מידה הם שבעי רצון מן הלימודים בקורסים?

3. מתודולוגיה

בשלב הראשון, שמטרתו הייתה לבחון תחילה, כיצד תופסים השותפים השונים לקורסי התאמה להוראה לבעלי מקצועות פארא-רפואיים, את מטרות הקורסים בזיקה לצורכי הלומדים בהם ולצורכי השדה ומערכת החינוך, רואיינו: המפקחת על הקורסים מטעם משרד החינוך, אחת מראשי המדורים להתפתחות פרופסיונאלית במכללות היעד, 4 מורים ומרכזים (היום ובעבר) בקורסים, ו-2 מבוגרי הקורסים. המרואיינים נשאלו למטרות הקורסים, אופי ותכני הלימוד בהם, אופי המשתתפים ועוד (השאלות לראיון בנספח מס' 2).

בשלב השני, נבנה על בסיס כלים (ומודלים תיאורטיים) לבחינת תפיסות משתתפים בהשתלמויות בתחום החינוך, את הלמידה בהם, ועל סמך ניתוח ממצאי הראיונות - שאלון סגור, למעט שתי שאלות פתוחות אשר יועד לכל משתתפי הקורסים.

השאלון בחן מהן ציפיות המשתתפים מן הקורסים, אלו דרכים ותכני לימוד מועדפים עליהם, בזיקה לצרכי השדה ומערכת החינוך ומהי מידת שביעות רצונם מן הלימוד בקורסים, ממסגרותיהם ודרך ארגונם (השאלון המלא בנספח מס' 3).

השאלונים הועברו לכל המשתתפים בקורסים, במכללות היעד, במהלך שיעור בקורס, ונתוניהם נותחו סטטיסטית.

4. תיאור אוכלוסיית המחקר

- **מספרי משתתפים על פי מכללות** - במחקר השתתפו רוב באי הקורסים: ממכללת דוד ילין - 19, ממכללת אחווה - 15, ממכללת לוינסקי - 26 וממכללת אורנים - 23. סה"כ השתתפו במחקר 83 בעלי מקצועות פארא-רפואיים.
- **מגדר** - רוב המשתתפים הינם ממין נקבה (79% בדוד ילין ובאחווה 100%), לפיכך נקרא להם בהמשך "משתתפות".
- **שפת אם** - במדגם כולו 73 אחוז דוברות עברית, 11 אחוז דוברות רוסית ו-16 אחוז דוברות ערבית. במכללות דוד ילין, אחווה ולוינסקי שפת אימן של רוב המשתתפות עברית. במכללת אורנים שפת אימן של מעט יותר ממחצית מן המשתתפות ערבית. במכללת אחווה שפת האם של עשרים ושבעה אחוז מן המשתתפות רוסית.
- **המקצוע הפארא-רפואי** - במדגם כולו היו 38% מרפאות בעיסוק, 36% קלינאיות תקשורת ו-26% מרפאות בהבעה. הבדלים בין מכללתיים: במכללת דוד ילין רוב המשתתפות מרפאות בעיסוק או קלינאיות תקשורת (42% מכל תחום). במכללת אחווה רוב המשתתפות מרפאות בעיסוק (60%), במכללת לוינסקי מחצית המשתתפות מרפאות בהבעה ובמכללת אורנים יותר ממחצית קלינאיות תקשורת.
- **תואר אקדמי** - ליותר משלושת רבעי המשתתפות בקורסים תואר ראשון וקרוב לרבע מהן בעלות תואר שני.

- **שנות עבודה כעובד/ת פארא-רפואי/ת, וותק במערכת החינוך** - ממוצע שנות העבודה במקצוע, של המשתתפות בקורסים 5.5. הממוצע הגבוה ביותר במכללת אחוה; 6.4 אך גם השנות גבוהה מאוד 6.0.
- ממוצע הוותק של המשתתפות במערכת החינוך הוא 3.6 כאשר הממוצע הנמוך ביותר של וותק הינו בדוד ילין (2.9).

5. ממצאים

- **הציפיות העיקריות מן הקורסים היו** - לקבל תעודת התאמה להוראה (71%), לקבל גמולים על השתלמות (31%). **גם ההיגדים המתארים ציפיות אלו זכו למידות ההסכמה הגבוהות ביותר.** היגדים שנושאייהן היו ההכרות עם פדגוגיות, דפוסי העבודה של אנשי חינוך ותוכניות הלימודים של החינוך המיוחד זכו להסכמה נמוכה יחסית להיגדים אחרים (3.7-3.6 מתוך 5). סדר עדיפויות זה מראה כי הציפיות מן הקורס "אקסטרינזיות" בעיקרן- קבלת תעודת ההתאמה (71%) ועימה הגמולים (31%). רק רבע מן המשתתפים ציינו את הידע איך לעבוד עם הורי התלמידים והעשרת הידע על מערכת החינוך.
- **סיבות לבחירה ללמוד את הקורס במכללה הספציפית** - על פי דירוגי מידת ההסכמה להיגדים וסילום הסיבות המועדפות לבחירה, נראה כי הסיבות העיקריות לבחירה במכללה ספציפית היו מיקום המכללה (65%), עלות הקורס (41%) ודרישותיו (31%). התחבורה למכללות, מקומות החנייה ומראה המכללות לא היו משמעותיים לבחירה (2.2-2.5, דרוג מתוך 5).
- **העדפות לגבי תוכנית הלימודים** - המשתתפים בקורסים מעוניינים ביותר בלימוד התחומים דלהלן: עדכון בתחומים הפארא-רפואיים הספציפיים שלהם (ממוצע הסכמה של 4.9 מתוך 5), אופיין של התערבויות טיפוליות במערכת החינוך (4.2), התנסות בעבודה בצוותים (3.9), אתיקה בטיפול, אתיקה בחינוך והזיקות ביניהן (3.9). המשתתפים אינם מעוניינים במיוחד בתיאוריות הוראה-למידה (2.9%) ובניהול כיתה ומשמעת (2.8%).
- **שביעות רצון מן הקורסים** - נמצא כי הייתה שביעות רצון גבוהה מיחס המרצים בקורסים (3.4 מתוך 4) וממקצועיותם (3.1). המשתתפות היו שבעות רצון מן האווירה בקורסים (3.3) ומהיקף שעות הלימוד בהם (3.1). המשתתפות היו פחות שבעות רצון מנושאי הקורסים (2.5).
- **הצעות לגבי התחום הארגוני** - המשתתפות מביעות מידת הסכמה גבוהה עם ההצעות דלהלן; הקלת תהליך השגת כתב ההתחייבות (3.8 מתוך 5), לימוד חלק מהקורס בלמידה מרחוק (3.6) ריכוז הקורס בשעות הערב (3.4). אין עניין בריכוז הקורס בשעות הבוקר (2.1).
- **הצעות למבנה קורס אידיאלי** - המשתתפות נתבקשו להציע הצעות לבניית קורס אידיאלי. במסגרת זו הציעו להגביר את הלמידה הפרקטית-חוויתית ולהפחית את התיאוריה, להרחיב את הנושאים הטיפוליים, תוך עדכון הידע בכל מקצוע פארא-רפואי ואת הסוגיות הכרוכות ישירות בעבודת הפארא-רפואי בבית הספר.

6. מסקנות והמלצות

רוב המשתתפות בקורסים דוברות עברית, בעלות תואר ראשון. המשתתפות ברובן מרפאות בעיסוק וקלינאיות תקשורת. כרבע מן המשתתפות מרפאות בהבעה וביצירה. הן בעלות ותק ממוצע של חמש וחצי שנים וותק ממוצע של קרוב לארבע שנים במערכת החינוך.

מן הממצאים עולות הנקודות העיקריות הבאות: המשתתפות בקורסים הגיעו ללמוד בהם **בעיקר לצורך השגת תעודת ההתאמה והזכאות לגמולים** שבצידה. הן בחרו ללמוד את הקורס במכללה ספציפית בשל **מיקום המכללה**. לפיכך היו רוצות כי יוקל תהליך השגת כתב ההתחייבות וכי הקורסים ירוכזו בשעות הערב ואולי חלקן יועבר בלמידה מרחוק.

המשתתפות בקורסים **שבעות רצון** ממקצועיות מרצי הקורסים ומיחסם אליהן. הן מגלות שביעות רצון גם מן האווירה בקורסים ומהיקף שעות הלימוד בהם. שביעות הרצון מנושאי הלימוד בקורסים ומתהליכי הלמידה בהם **אינה גבוהה**.

המשתתפות היו מעדיפות **להתעדכן יותר בתחומים המקצועיים הספציפיים שלהן ובאופי עבודתם בבתי הספר**. פחות מעניין אותן לרכוש ידע בתחום החינוך. אילו יכלו להיות שותפות בתכנון הקורסים היו מרחיבות את המרכיב הפרקטי-חוייתי על חשבון המרכיב התיאורטי. הן היו מרחיבות את הידע הטיפולי וההתערבותי במקצועותיהן הספציפיים, הידע של עבודה עם הורים, עבודה בצוותים וההיכרות עם אוכלוסיות וסוגיות החינוך המיוחד הרלוונטיות, באופן מעשי, לעבודתן.

לאור דברים אלו היינו ממליצים לבחון את תוכניות הקורסים מתוך כוונה להעלות את המרכיב הפרקטי-חוייתי בהן ואף לבנות כל נושא בחינוך סביב המעורבות של בעלי המקצועות הפארא-רפואיים בו. במסגרת שינויים אלו היינו ממליצים:

א. להמשיך ולבחון היטב את ציפיות המשתתפות בקורסים, בפתח לימודיהן.
 ב. לבחון אפשרות של בניית חלקים מן הקורסים בלמידה מרחוק. לא היינו ממליצים לבנות חלק גדול מן הקורס בלמידה מרחוק בשל האופי ה"חי" הרבה יותר של קורסים פנים אל פנים, החשוב ביותר כאשר עסקינן בתחומים רגישים.

ג. **להאדיר ולהרחיב¹** או לפתח כיווני הוראה-למידה מן הסוג הבא:
 לבנות חלק מן השיעורים סביב סימולציות ומשחקי תפקידים של עבודת הפארא-רפואי במסגרות חינוך, במצבים ובממשקים שונים: עם תלמידים, עם הורים, עם בעלי תפקידים בבית הספר, עם מורים ועם צוות רב תחומי, הכולל את כל ה"סוכנים" שהזכרו ובעלי מקצועות פארא-רפואיים אחרים העובדים באותה מערכת. סביב משחקי תפקידים אלו ניתן לבנות את המצע התיאורטי הנדרש להעמקת הידע על העבודה ולהפיכתה למושכלת יותר.

חלק מן הנושאים ניתן ללמוד על פי המודל של "השאלה הפורייה", אשר פותח על ידי ד"ר יורם הרפז וד"ר אמנון כרמון במכון ברנקו וייס לחינוך החשיבה בירושלים. על ידי פיצול הקבוצה לקבוצות חקר קטנות

¹ זאת מאחר, שללא ספק מרכיבים כאלה כבר קיימים בכל אחד מן הקורסים.

החוקרות באופן ממוקד תת-שאלות של שאלת יסוד מרכזית בעבודת הפארא-רפואי במערכת החינוך ומציגות את ממצאיהם לקבוצה כולה, בדרכים יצירתיות.

ד. לתת מקום למשתתפות להשמיע את קולותיהן המקצועיים, על ידי העלאת המעורבות בהבאת אירועים לניתוח, בהשתתפות בתהליכי פתרון בעיות, ב קבלת החלטות וכיו"ב.

רעיון נוסף שעלה הוא להציע קורסי המשך ייחודיים לכל מקצוע פארא-רפואי בנפרד. קורס כזה יהיה בן ארבעה-חמישה מפגשים בשנה ליום ארוך. כל מפגש יתרחש במכללה אחרת. בכל יום כזה יינתן עדכון בשיטות הטיפול באותו תחום פארא-רפואי, בהקשר של מערכת החינוך, תוך בניית התיאוריה סביב דוגמאות מן השדה, סימולציות ומשחקי תפקידים הקשורים בטיפולים עצמם ובהטמעתם במערכות הבית ספריות, תוך מגע עם התלמידים, עם ההורים, עם המורים ועם בעלי התפקידים האחרים.